

**ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
จังหวัดสุพรรณบุรี**

**THE EFFECTIVENESS OF THE LEARNING AND TEACHING MANAGEMENT IN
PHRARIYATTIDHAMMA SCHOOLS, PALI SECTION, SUPHANBURI PROVINCE**

พระครูโสภณวีรานุวัตร (นิคม ญฐฐวโร)*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ๑) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้วิธีการวิจัย แบบผสม (Mixed Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) โดยการแจกแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)

ผลการศึกษาพบว่า

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม เพศ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และ ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด พบว่ามีเพศเป็นสามเณร จำนวน ๘๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๔ มีอายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๘๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๖ มีพรรษา อื่นๆ จำนวน ๖๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๗ มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๖ มีวุฒินักธรรมชั้นโท จำนวน ๕๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๖ มีป.ธ. ๔ – ๖ จำนวน ๔๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ มีระยะเวลา ๑ – ๕ ปี จำนวน ๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๘

ระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๐$, S.D. = ๐.๕๒๓) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านหลักสูตร อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๙๓$, S.D. = ๐.๖๗๓) รองลงมา คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๙๒$, S.D.= ๐.๖๖๑) และด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๓.๐๘$, S.D. = ๐.๕๗๘)

*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ) ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี สถานภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างนำไปสู่สมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีสถานภาพ พระราชา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ นักเรียนที่มีอายุและระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า มีสำนักเรียนน้อยจนถึงน้อยมาก การศึกษาบาลีเป็นของยากลำบากทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องอาศัยความจำและความเข้าใจ หลักสูตรถ้อยคำนั้น ค่อนข้างที่จะเน้นเฉพาะความจำเป็นหลักสูตรที่เน้นความจำใครจำได้ก็สอบได้ ใครจำไม่ได้ก็สอบไม่ได้ ต้นทุนที่จัดการเรียนการสอนวิชาบาลี ในต่างจังหวัดมีปัญหาและอุปสรรคมากมาย เพราะการเรียนบาลีต้องใช้ต้นทุนที่ค่อนข้างสูง อุปสรรคเกี่ยวกับสำนักเรียนต่างจังหวัดมีสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอหรือบางสำนักเรียนไม่มีเลย เมื่อนักเรียนสอบได้ควรมีการให้รางวัลเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่นักเรียน

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ, การจัดการเรียนการสอน, พระปริยัติธรรม

ABSTRACT

The research entitled as “The Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province”. The objectives of this research were: 1) to study the Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province, 2) to study the comparison of the opinions to Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province, and 3) to study the problems, obstacles and suggestions about the Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province. The research methodology was the mixed method research between quantitative research by collecting the data from the questionnaires and qualitative research by collecting the data from in depth interview. The tool used for data collection was analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation; SD by collecting the data from the group sampling and analyzing the data through the social science programme, frequency, percentage, mean, standard deviation; SD and T- test by one way analysis of variance; ANOVA, and test the differences of the average pairing with the Least Significant Difference: LSD.

The findings of this research were as following :

1. The status of questionnaires correspondents was classified by personal factors and found that they had the differences of age, ordination year, general education, Dhamma education and Pali Education and period of time for staying at the temple found that 81 novices or 66.4 percent had the age below 20 years old for 80 novices for 65.6 percent and others for 68 questionnaires correspondents' were 55.7 percent and had below the bachelor degree for 102 persons or 83.6 percent, had the second level of Dhamma education for 52 persons or 42.6. and Pali grade 4-6 for 47 persons or 38.5 percent and had the period of time for staying at the temple between 1-5 years for 90 persons or 73.8 percent.

2. The level of opinions of the students towards the opinions of the Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province, classified by personal factors and found that was at high level for overall ($X=3.70$, $S.D.= 0.523$). When considered in each side found that the students had the opinions of the Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province found that the curriculum was the highest level($X=3.93$, $S.D.= 0.673$), the second was the teaching activity was($X=3.92$, $S.D.= 0.661$) and the examination and evaluation was the lowest level($X=3.08$, $S.D.= 0.578$).

3. The Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province and it found that the students who had the differences of ordination year, general education and Pali education, the had the opinions to the effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province Indifferently, it rejected the hypothesis. But the students who had the differences of age and period of time for staying at the temple, they had the opinions to Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province in overall differently by statistically significant at the 0.05 level. It is relevant to hypothesis.

The problems, obstacles of Effectiveness towards Educational Management to Phrapariyathidham School in Department of Pali in Suphanburi Province and it found that the low numbers of students, difficult Pali education both students and teachers and learned by heart. For the supreme Dhamma or Abhidhamma was studying by heart who could remember for the exam, they could pass. But who could not remember for the examination, they could not pass. The cost of educational management for teaching Pali in the other provinces or the country side

บทนำ

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา กุลบุตรผู้ที่มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีกิจวัตรสำคัญที่จะต้องทำอยู่ ๒ อย่าง คือ คณธรรและวิปัสสนาธุระ การศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า นวคัสตฤศาสน^๑ จนสามารถจำได้คล่องปากขึ้นใจเรียกว่า “คณธรร” ส่วนการเล่าเรียนวิธีปฏิบัติสมาธิและฝึกอบรมจิตใจของตน จนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งปวง และมีจิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” การศึกษาเล่าเรียนทั้ง ๒ ประการนี้ ถือว่ามีความสำคัญเท่ากันเพราะเป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง และการปฏิบัติที่ถูกต้องจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ คือบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นผลสูงสุดของการออกบวชในพระพุทธศาสนาโดยสามารถเรียงลำดับตามความสำคัญก่อนหลังเหมือนบันได ๓ ขั้นว่า ปริยติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นการศึกษาเนื้อหาหลักคำสอน การมุ่งมั่นปฏิบัติตามที่ได้เรียนรู้ และการบรรลุมรรคผลขั้นสูงที่เกิดจากการปฏิบัตินั้น ฉะนั้นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ถ้าหากยังมิได้บรรลุมรรคผล เรียกว่า พระเสขะ หรือ เสขะบุคคล คือ ผู้ที่ยังต้องศึกษาเล่าเรียนอยู่ ส่วนพระที่บรรลุมรรคผลนิพพานแล้ว เรียกว่า พระอเสขะ หรือ อเสขบุคคล คือ ผู้ที่หมดภาระทางการศึกษาแล้ว

พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระธรรมด้วยวิธีมุขปาฐะโดยมิได้มีบันทึกหรือเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ภาษาบาลีนี้นำมาใช้บันทึกพุทธวจนะเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในจารึกพระเจ้าอโศกมหาราช ถือเป็นภาษาประจำพุทธศาสนิกายหินยาน [เถรวาท] ส่วนศาสนิกายมหายานใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกพุทธวจนะและต่อมาก็ใช้ภาษาบาลีจารึกพระธรรมลงในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นตำราหลักทางพระพุทธศาสนาอย่างใดก็ตาม ภาษาบาลีใช้เป็นภาษาเขียนในพระไตรปิฎกของพุทธศาสนาเท่านั้นไม่ได้ใช้พูดหรือใช้เขียนในชีวิตประจำวัน จึงไม่มีการเจริญเติบโต ไม่มีวิวัฒนาการเหมือนกับภาษาอื่น ๆ และกลายเป็นภาษาตายในที่สุด^๒

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับเปรียญตรี (ประโยค ป.ธ.๓) เป็นพื้นฐานในการศึกษาบาลีระดับชั้นประโยคสูงขึ้นไป เพราะระดับนี้เน้นไวยากรณ์ ความจำและความเข้าใจถ้าผู้เรียนไม่แตกฉานในหลักไวยากรณ์แล้ว ก็อาจจะไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนระดับชั้นประโยคที่สูงขึ้น หรืออาจทำให้การเรียนล่าช้าก็ได้ วิชาสัมพันธไทย ทำให้ทราบถึงการจัดเรียงรูปประโยคใน

คำสอนของพระศาสนามืองค์ ๙ ซึ่งได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อภิปุจฉา และ เวทีละ

๒ กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑.

การเรียงข้อความไทยเป็นบาลี เช่น วิชาแปลไทยเป็นมคธ หรือวิชาแปลมคธเป็นไทยเหล่านี้ล้วนต้องอาศัยหลักการสัมพันธ์ช่วยตรวจสอบว่าแปลหรือเรียงข้อความได้ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่อย่างไร เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เรียนยังต้องมีความรู้เรื่องภาษาไทยเป็นอย่างดีเขียนอักษร จัตววรรคตอน ย่อหน้า ให้ถูกต้องตามภาษาสมัยนิยม ในรายวิชาบูรพาคทเพื่อประโยชน์ในการเขียนภาษาบาลีอักษรไทยได้อย่างถูกต้องในระดับชั้นสูง นอกจากนั้น ยังทำให้ผู้เรียนที่สอบไล่ได้เป็นผู้ทรงเกียรติ ยกสถานะให้สูงขึ้น เป็นผู้มีความในสังคม ได้รับยกย่องนับถือจากผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูง ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยคนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาต ถวายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกเสด็จประกอบพิธีทรงตั้งเปรียญธรรม ๓ ประโยค ประทานพัดเปรียญ และประกาศนียบัตร ณ เวลา สถานที่ตามโอกาสอันสมควร พระภิกษุที่สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค เมื่อมีพระราชทานทรงตั้งเปรียญธรรมผ่านไปแล้ว จะได้รับพระบรมราชานุญาตให้คำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิมได้ ส่วนสามเณรจะใช้คำว่า ป. (มาจากคำว่า เปรียญ) ตามหลังชื่อตัวและนามสกุลได้ นับว่าเป็นเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลไม่น้อย

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของจังหวัดสุพรรณบุรี ได้กระจายไปยังสำนักต่าง ๆ ไม่เป็นเอกภาพ ทำให้การเรียนการสอนแตกต่างกันออกไป กล่าวคือผู้เรียนและผู้สอนในแต่ละสำนัก จะเรียนและสอนแตกต่างกันออกไป แม้จะใช้หลักสูตรเดียวกันก็ตาม และนอกจากนี้สาเหตุที่ทำให้การศึกษาแผนกนี้ไม่ได้รับความสนใจจากผู้เรียนเหมือนอดีตที่ผ่านมา ก็เพราะปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ได้เปิดกว้างให้โอกาสแก่ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามใจชอบด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้เรียนด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ลดน้อยลงและผู้เรียนไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาแผนกนี้เท่าที่ควรจึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ปรากฏออกมาในแต่ละปีการศึกษาค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาระดับเปรียญต่างๆ ของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ในแต่ละปีการศึกษานั้นมีจำนวนผู้สอบได้น้อยลงแสดงให้เห็นว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขอีกมาก

จากความสำคัญและความเป็นของปัญหา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อจะได้นำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ให้ประสบความสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๑ เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓ เพื่อศึกษา ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี

๒. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี” มีการกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๒.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ตามแนวคิดของพระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี (ชรินทร์) จำนวน ๕ ด้าน คือ ๑)สภาพทั่วไปของสำนักเรียน ๒)หลักสูตร ๓)กิจกรรมการเรียนการสอน ๔)สื่อการเรียนการสอน และ ๕)การวัดผลและประเมินผล

๒.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) **ตัวแปรต้น** ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานภาพ อายุ พรรษา ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาแผนกธรรม ระดับการศึกษาแผนกบาลี และระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด

๒) **ตัวแปรตาม** ได้แก่ ความคิดเห็นของนักเรียนบาลีที่มีต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๕ ด้าน คือ ๑) สภาพทั่วไปของสำนักเรียน ๒) หลักสูตร ๓) กิจกรรมการเรียนการสอน ๔) สื่อการเรียนการสอน และ ๕) การวัดผลและประเมินผล

๒.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๑๗๖ รูป กลุ่มตัวอย่างได้ ๑๒๒ รูป นอกจากนี้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน ๗ รูป

๑. พระครูโกศลธรรมมานุสิฐ อโสโก (มกรางกูร)
เจ้าสำนักโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดสุพรรณบุรี แห่งที่ ๒
๒. พระครูสิริวัฒนวิสุทธิ์ ทตฺตชีโร (เสียงแหลม), เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดสองพี่น้อง
๓. พระศรีปริยัติโกศล มหาปญฺโญ (ช่างกลึงเหมาะ)
อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดสุพรรณบุรี แห่งที่ ๑
๔. พระมหากว นาควโร (ศรีบุญเพ็ง)
รองอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดสุพรรณบุรี แห่งที่ ๑
๕. พระครูศรีอรรถศาสตร์ มหาตฺถโก (น้ำทิพย์)
อาจารย์สอนบาลีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดสุพรรณบุรีแห่งที่ ๑
๖. พระมหาสมโภชน์ สิริจโนโท (หงส์เวียงจันทร์) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์
๗. พระมหาทศพร กิตติวฑฺฒโน (บุญจำนอง) เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดพรสวรรค์

๒.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เขตพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมุ่งเน้นไปที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๔ แห่ง ได้แก่ ๑. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุพรรณบุรี ๒. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุพรรณบุรี ๓. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุพรรณบุรี ๔. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุพรรณบุรี

๒.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

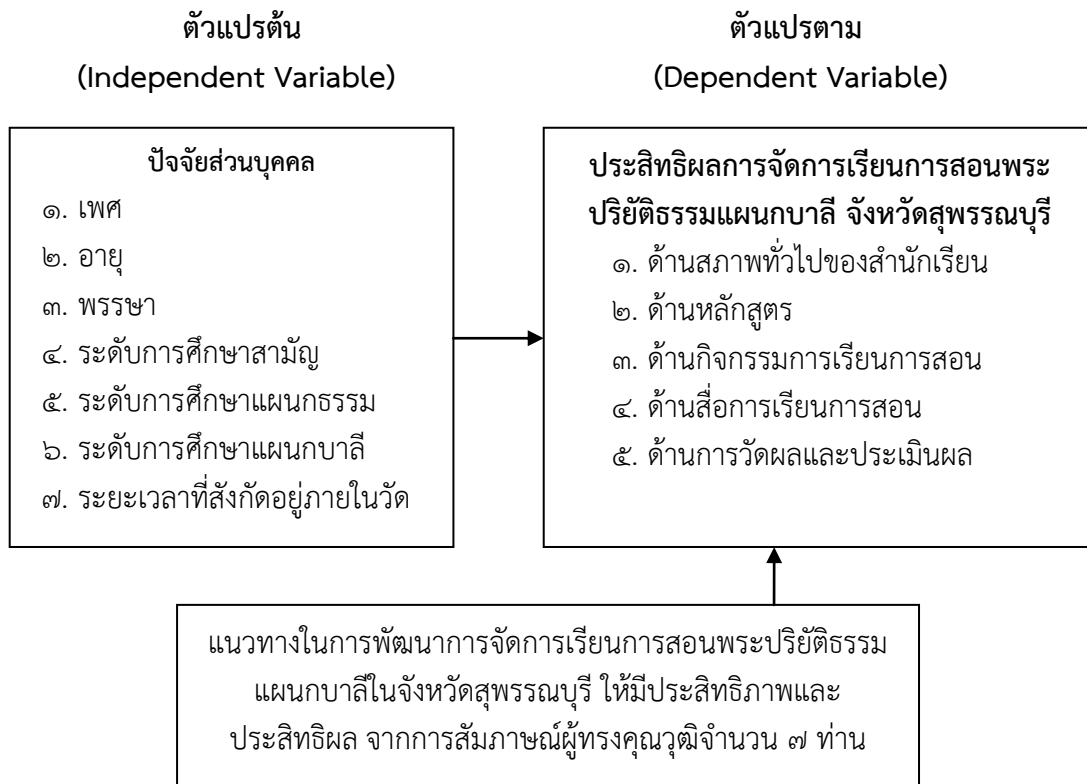
ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๖ เดือน

๓. สมมติฐานการวิจัย

นักเรียนมีสถานภาพ อายุ พรรษา ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาแผนกธรรม ระดับการศึกษาแผนกบาลี และระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

๔. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual Framework) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ดังแสดงในแผนภาพที่ ๑



แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๕.๑ วิธีดำเนินการวิจัย

๕.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี" ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview)

๕.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๕.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำนวน ๔ สำนักเรียน มีประชากร ๑๒๒ รูป

๕.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวน ๑๗๖ รูปซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างตามระดับชั้นอย่างเป็นสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ตามขั้นตอนดังนี้

๑) ทำการหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยนำไปกำหนดหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ^๓ การคำนวณหาขนาด/จำนวนตัวอย่างในกรณีที่สามารถรู้จำนวนหรือปริมาณประชากร ในที่นี้ประชากรได้แก่ นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวน ๑๗๖ รูป การหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง (n) แสดงได้ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย n = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้
 N = จำนวนประชากรที่ทราบค่า
 e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (allowable error ๐.๐๕)

$$\begin{aligned} \text{วิธีทำ} \quad n &= \frac{176}{1 + 176 (0.05)^2} \\ &= \frac{176}{1 + 0.44} = \frac{176}{1.44} \end{aligned}$$

ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน $n = ๑๒๒$ รูป

๒) หาขนาดกลุ่มตัวอย่างของได้แก่ นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละสำนักเรียนด้วยการเปรียบเทียบสัดส่วน

^๓ อภินันท์ จันตะณี, การใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับการวิจัยทางธุรกิจ, ฝ่ายบัณฑิตศึกษา คณะวิทยาการจัดการ, (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๕.

๒.๓) ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มตัวอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

๕.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. เชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างๆ รวมทั้งศึกษาหลักการรูปแบบและวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสารให้เหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่จะศึกษา

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือในการสอบถาม

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงให้มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับประชากรกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๒) ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยมีปัจจัยที่จะศึกษาของนักเรียน ๓ ตอน

๓) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม และวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) โดยได้ค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไปทุกข้อ

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) แก่นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach)^๔ ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๓๐

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

ข. เชิงคุณภาพ

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

๕.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้วางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี

๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากอาจารย์ใหญ่สำนักเรียน จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อขอความร่วมมือไปยังนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๑๒๒ รูป ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๔. ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และทำการบันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึก และการบันทึกเทป

๕.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

^๔ สีน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจุฬนพัลลขิง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๑.

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย สถานภาพ เพศ อายุ พรรษา ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาแผนกธรรม ระดับการศึกษาแผนกบาลี ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี

แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้^๕

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ **เห็นด้วยมากที่สุด**

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ **เห็นด้วยมาก**

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ **เห็นด้วยปานกลาง**

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ **เห็นด้วยน้อย**

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ **เห็นด้วยน้อยที่สุด**

๓) ทดสอบสมมติฐานโดยวิธีการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานภาพ เพศ อายุ พรรษา ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาแผนกธรรม ระดับการศึกษาแผนกบาลี ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด โดยการทดสอบค่าที (T-test) สำหรับตัวแปรต้นที่มี ๒ ค่า และทดสอบ (F-test) โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way Anova) ในกรณีที่ตัวแปรต้น มี ๓ ค่าขึ้นไป หากพบมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติก็ทำการทดสอบด้วยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)

๔) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มตามประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสอบถามปลายเปิดจากนั้นจะทำการวิเคราะห์ โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๕) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique)

๖. ผลการวิจัย

นักเรียนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๐$, S.D. = ๐.๕๒๓) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านหลักสูตร อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๙๓$, S.D. =

^๕สุรชัย ศิริโกการภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

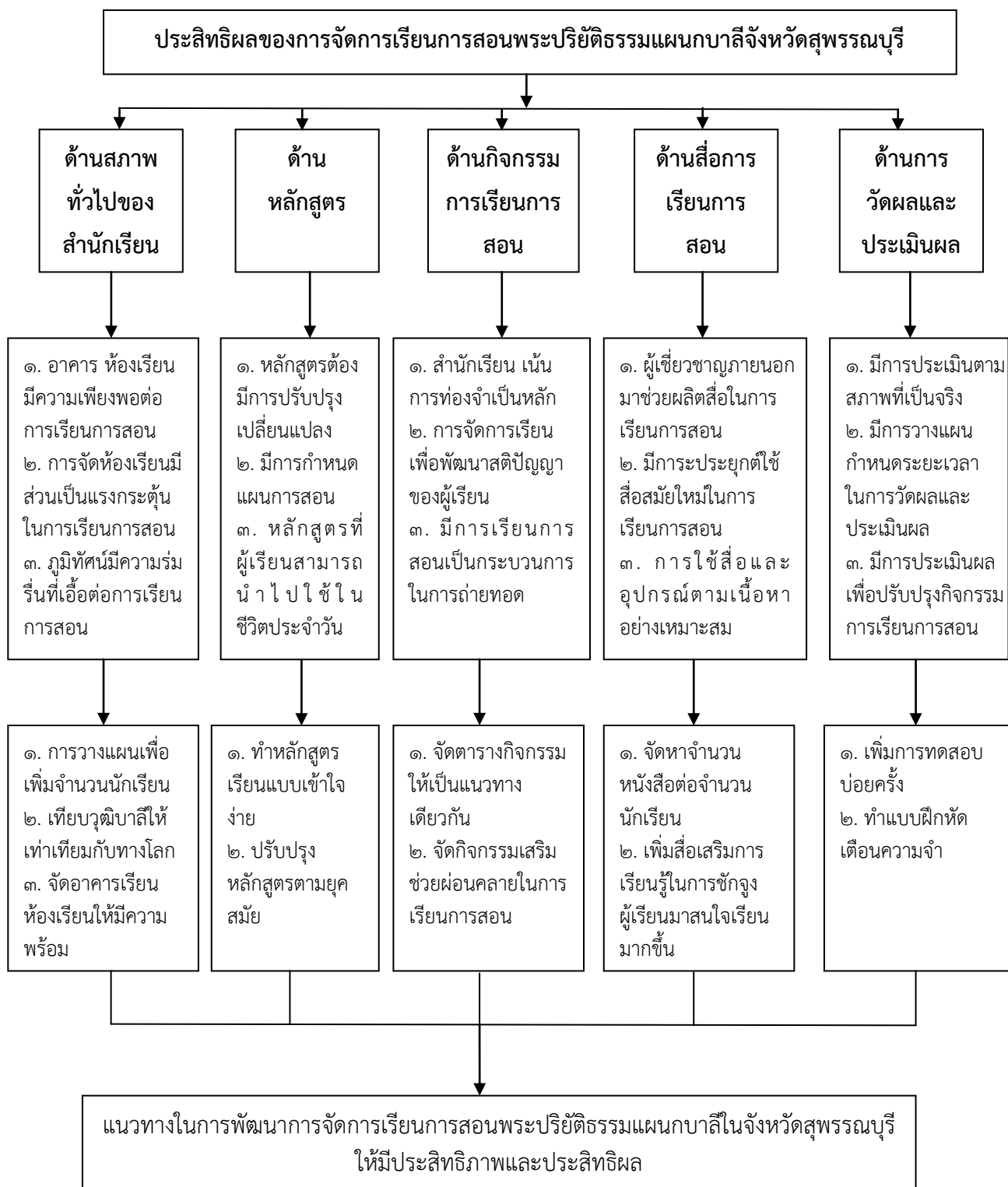
๐.๖๗๓) รองลงมา คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.92$, S.D.= 0.661) และด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.08$, S.D. = 0.578)

ผลเปรียบเทียบประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลพบว่า

นักเรียนที่มี สถานภาพ พระราชา วุฒิกการศึกษาสามัญ วุฒิกการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิกการศึกษาแผนกบาลี ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

นักเรียนที่มี อายุ ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๗. สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย



แผนภาพที่ ๒ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ดังต่อไปนี้

๑) ควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้มีความทันสมัย เหมาะกับสถานการณ์ปัจจุบัน และมีคุณภาพ เหมาะสมกับผู้เรียน จัดทำหนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มขึ้น และเน้นการสอน ที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติและใช้ชีวิตในสังคมได้

๒) ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ของนักเรียนเพิ่มขึ้น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และเน้นกิจกรรม มากกว่าการเรียนในตำราเรียนเท่านั้นโดยที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมาเพื่อเป็นการส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้สามารถ ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

๓) ควรมีการจัดกระบวนการสอนให้เป็นระบบเข้าใจง่ายเพื่อให้นักเรียนจะได้มีความเข้าใจมากขึ้นและควรให้ผู้สอนดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึงเพื่อประสิทธิภาพในการเรียนมากขึ้น

๔) ครูผู้สอนควรมีการประเมินและวิเคราะห์หลักสูตรให้เรียบร้อยก่อนนำไปสอนหรือก่อนที่จะนำไปใช้ เพื่อให้ สามารถทำตามหลักสูตรได้เต็มประสิทธิภาพ

๕) การจะให้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางของการศึกษานั้น การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนต่างๆ ต้องคำนึงถึงความแตกต่างในด้านต่างๆ ของผู้เรียนด้วย

๘.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียน อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลว่าเป็นอย่างไร

๒) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของพระภิกษุสามเณรต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๓) ควรศึกษาวิจัยการเรียนการสอนของครูโดยจัดกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกให้มากขึ้น เพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียนแผนกบาลี ว่าเป็นอย่างไร

๔) ควรศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีว่า เป็นอย่างไร

๕) ควรศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการเพื่อนำไปปรับปรุงให้องค์กรของตนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

สนามหลวงแผนกบาลี. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สิน พันธุ์พินิจ. เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจุฬนพัลลขชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.

สุวรีย์ ศิริโกการภิมย์. การวิจัยทางการศึกษา. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

อภิรักษ์ จันตะนี. การใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับการวิจัยทางธุรกิจ. ฝ่ายบัณฑิตศึกษา คณะวิทยาการจัดการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

พระครูโสภณวีรานุวัตร (นิคม ญาณวโร). ประสิทธิภาพการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗.